

Q. পুৰাণক কিয় ইতিহাসৰ লগত তুলনা কৰা হয়? পুৰাণৰ উৎপত্তি সম্পৰ্কে আলোচনা কৰা।

A: ভাৰতীয় সংস্কৃতি, ধৰ্ম, দৰ্শন আৰু সাহিত্যৰ ইতিহাসত পুৰাণৰ এক গুৰুত্বপূৰ্ণ স্থান আছে। 'পুৰাণ' শব্দটো সংস্কৃত 'পুৰা' শব্দৰ পৰা উৎপন্ন হোৱা বুলি সাধাৰণতে ধৰা হয়। 'পুৰা'ৰ অৰ্থ হৈছে 'পূৰ্বতে' বা 'প্ৰাচীন কালত'। সেই অৰ্থত পুৰাণ হৈছে প্ৰাচীন কালৰ বিভিন্ন ঘটনা, কাহিনী, বংশ-পৰম্পৰা, ধৰ্মীয় বিশ্বাস, নৈতিক শিক্ষা, সৃষ্টি-তত্ত্ব, ভৌগোলিক বিৱৰণ আৰু সামাজিক জীৱনৰ কথা সংৰক্ষণ কৰি ৰখা এক বিশেষ সাহিত্যধাৰা। পুৰাণসমূহ কেৱল ধৰ্মীয় কাহিনীৰ সংকলন নহয়; ইয়াৰ মাজত ভাৰতীয় সমাজৰ ধৰ্মীয়, সামাজিক, সাংস্কৃতিক আৰু ঐতিহাসিক চেতনাৰ বহু মূল্যবান উপাদান পোৱা যায়। এই কাৰণেই পুৰাণক ভাৰতীয় পৰম্পৰাত ইতিহাসৰ সৈতে ঘনিষ্ঠভাৱে সম্পৰ্কিত কৰা হৈছে। অৱশ্যে আধুনিক অৰ্থত 'ইতিহাস' আৰু পুৰাণ একে বস্তু নহয়। ইতিহাসত অতীতৰ ঘটনা প্ৰমাণ, সময়, স্থান আৰু তথ্যৰ ভিত্তিত অনুসন্ধান কৰি উপস্থাপন কৰা হয়; আনহাতে পুৰাণত ঐতিহাসিক উপাদানৰ সৈতে ধৰ্মীয় বিশ্বাস, পৌৰাণিক কাহিনী, দেৱ-দেৱীৰ মাহাত্ম্য, নৈতিক শিক্ষা আৰু কল্পনাৰো সংমিশ্ৰণ দেখা যায়। সেয়েহে পুৰাণক ইতিহাসৰ সহায়ক উৎস হিচাপে আলোচনা কৰিব পাৰি, কিন্তু পুৰাণৰ সকলো কাহিনীক আধুনিক ইতিহাসৰ নিৰ্ভৰযোগ্য তথ্য হিচাপে গ্ৰহণ কৰিব নোৱাৰি।

পুৰাণৰ অৰ্থ আৰু সংজ্ঞা

'পুৰাণ' শব্দৰ আক্ষৰিক অৰ্থ হৈছে পুৰণি বা প্ৰাচীন কথা। কিন্তু পুৰাণৰ অৰ্থ কেৱল পুৰণি কাহিনী নহয়। ভাৰতীয় সাহিত্যিক পৰম্পৰাত পুৰাণ হৈছে এনে এক গ্ৰন্থধাৰা য'ত সৃষ্টি, প্ৰলয়, দেৱ-দেৱী, ঋষি-মুনি, ৰজা-মহাৰজা, বংশ-পৰম্পৰা, ধৰ্মীয় আচাৰ-অনুষ্ঠান, তীৰ্থস্থান, নৈতিকতা আৰু মানৱ জীৱনৰ বিভিন্ন বিষয় আলোচনা কৰা হৈছে। পৰম্পৰাগতভাৱে পুৰাণৰ পাঁচটা প্ৰধান লক্ষণ বা 'পঞ্চলক্ষণ' উল্লেখ কৰা হয়—সৰ্গ, প্ৰতিসৰ্গ, বংশ, মন্বন্তৰ আৰু বংশানুচৰিত। 'সৰ্গ'ৰ অৰ্থ হৈছে জগতৰ সৃষ্টি; 'প্ৰতিসৰ্গ' হৈছে সৃষ্টিৰ পুনৰ সৃষ্টি বা প্ৰলয়ৰ পিছত পুনৰ সৃষ্টিৰ ধাৰণা; 'বংশ'ত দেৱতা, ঋষি আৰু বিভিন্ন বংশৰ বিৱৰণ; 'মন্বন্তৰ'ত বিভিন্ন মনুৰ শাসনকাল; আৰু 'বংশানুচৰিত'ত ৰজা-মহাৰজা তথা ৰাজবংশসমূহৰ কাহিনী বৰ্ণনা কৰা হয়। পৰৱৰ্তী কালত পুৰাণসমূহৰ বিষয়বস্তু আৰু অধিক বিস্তৃত হয় আৰু ধৰ্ম, দৰ্শন, তীৰ্থ, ভূগোল, জ্যোতিষ, সমাজনীতি, নৈতিকতা আদিও ইয়াৰ অন্তৰ্ভুক্ত হয়।

পুৰাণক ইতিহাসৰ সৈতে তুলনা কৰাৰ মূল কাৰণ হৈছে ইয়াৰ ভিতৰত অতীতৰ বিভিন্ন ঘটনা, ৰজা-মহাৰজা, ৰাজবংশ, বংশ-পৰম্পৰা আৰু সামাজিক-সাংস্কৃতিক পৰিৱেশৰ বৰ্ণনা পোৱা যায়। প্ৰাচীন ভাৰতত অতীতৰ স্মৃতি সংৰক্ষণৰ ক্ষেত্ৰত পুৰাণসমূহে বিশেষ ভূমিকা পালন কৰিছিল। বহু পুৰাণত সূৰ্যবংশ আৰু চন্দ্ৰবংশৰ বিভিন্ন ৰজা আৰু তেওঁলোকৰ বংশধৰৰ কথা উল্লেখ কৰা হৈছে। ৰাম, কৃষ্ণ, পাণ্ডৱ, কৌৰৱ, যদু, পুৰু আদি বংশৰ সৈতে জড়িত বহু কাহিনী পুৰাণত পোৱা যায়। এই বংশানুক্ৰমৰ বিৱৰণে প্ৰাচীন ভাৰতীয় ৰাজনৈতিক আৰু সামাজিক পৰম্পৰা বুজিবলৈ সহায় কৰে। যদিও এই তথ্যসমূহৰ সকলোবোৰক আধুনিক ঐতিহাসিক পদ্ধতিৰে সত্য বুলি গ্ৰহণ কৰিব নোৱাৰি, তথাপি অতীতৰ বিষয়ে ভাৰতীয় লোকস্মৃতি আৰু পৰম্পৰাগত জ্ঞান বুজিবলৈ ইয়াৰ গুৰুত্ব যথেষ্ট।

পুৰাণত 'বংশানুচৰিত' নামৰ এটা বিশেষ বিষয় আছে। ইয়াত বিভিন্ন ৰাজবংশৰ ৰজা আৰু তেওঁলোকৰ বংশধৰসকলৰ কথা বৰ্ণনা কৰা হয়। এই কাৰণেই পুৰাণক অতীতৰ ৰাজনৈতিক ইতিহাস সংৰক্ষণ কৰা এক গুৰুত্বপূৰ্ণ পৰম্পৰাগত উৎস বুলি বিবেচনা কৰা হয়। বিশেষকৈ বিভিন্ন ৰাজবংশৰ নাম, ৰজাসকলৰ ক্ৰম আৰু তেওঁলোকৰ সৈতে জড়িত কাহিনীয়ে ভাৰতীয় ইতিহাসৰ প্ৰাচীন পৰ্যায় অধ্যয়নত সহায় কৰিব পাৰে। ইতিহাসবিদসকলে পুৰাণৰ এনে তথ্যক অন্যান্য শিলালিপি, মুদ্ৰা, প্ৰত্নতাত্ত্বিক নিদৰ্শন আৰু অন্যান্য সাহিত্যিক উৎসৰ সৈতে তুলনা কৰি ব্যৱহাৰ কৰে।

আন এটা কাৰণ হৈছে পুৰাণত অতীতৰ সামাজিক আৰু সাংস্কৃতিক জীৱনৰ বহু দিশ প্ৰতিফলিত হোৱা। সেই সময়ৰ ধৰ্মীয় বিশ্বাস, পূজা-পদ্ধতি, তীৰ্থযাত্ৰা, দান, যজ্ঞ, সামাজিক কৰ্তব্য, ৰজা আৰু প্ৰজাৰ সম্পৰ্ক, পৰিয়ালৰ ধাৰণা আৰু বিভিন্ন নৈতিক মূল্যবোধৰ বিষয়ে পুৰাণত আলোচনা আছে। ইয়াৰ ফলত পুৰাণৰ পৰা প্ৰাচীন আৰু মধ্যযুগীয় ভাৰতীয় সমাজৰ মানসিকতা আৰু সাংস্কৃতিক পৰিৱেশৰ বিষয়ে বহু কথা জানিব পাৰি। এই দিশৰ পৰা পুৰাণ কেৱল ধৰ্মীয় গ্ৰন্থ নহয়; ই এক সাংস্কৃতিক ঐতিহ্যৰ ভঁৰাল।

পুৰাণক ইতিহাসৰ সৈতে তুলনা কৰাৰ আন এটা গুৰুত্বপূৰ্ণ কাৰণ হৈছে ইয়াত অতীতৰ ঘটনা সংৰক্ষণৰ উদ্দেশ্য। আধুনিক ইতিহাসৰ দৰে পুৰাণে ঘটনাসমূহৰ বৈজ্ঞানিক পৰীক্ষা বা কালানুক্ৰম সদায় অনুসৰণ কৰা নাই যদিও অতীতৰ কাহিনী আৰু বংশ-পৰম্পৰা পৰৱৰ্তী প্ৰজন্মলৈ প্ৰেৰণ কৰাৰ এক শক্তিশালী মাধ্যম হিচাপে কাম কৰিছে। মৌখিক পৰম্পৰা, লোককথা

আৰু ধৰ্মীয় আখ্যানৰ মাধ্যমেৰে বহু ঐতিহাসিক স্মৃতি সংৰক্ষিত হৈছিল আৰু পিছলৈ সেইবোৰ পুৰাণৰ ৰূপত লিপিবদ্ধ বা বিকশিত হয়।

‘ইতিহাস’ আৰু পুৰাণৰ সম্পৰ্ক

ভাৰতীয় পৰম্পৰাত ‘ইতিহাস’ শব্দৰো এক বিশেষ অৰ্থ আছে। ‘ইতিহাস’ শব্দটো সাধাৰণতে ‘ইতি হ আস’—অৰ্থাৎ ‘এনেদৰেই ঘটিছিল’—এই ধাৰণাৰ সৈতে সম্পৰ্কিত বুলি ব্যাখ্যা কৰা হয়। ভাৰতীয় পৰম্পৰাত ৰামায়ণ আৰু মহাভাৰতক ‘ইতিহাস’ বুলি কোৱা হয়। পুৰাণৰ সৈতে ইতিহাসৰ সম্পৰ্ক ঘনিষ্ঠ, কাৰণ দুয়োটাই অতীতৰ কাহিনী, বংশ-পৰম্পৰা আৰু নৈতিক আদৰ্শৰ কথা বৰ্ণনা কৰে। পুৰাণসমূহত মহাভাৰত আৰু ৰামায়ণৰ বহু চৰিত্ৰ আৰু ঘটনাৰ উল্লেখো পোৱা যায়। ইয়াৰ উপৰিও পুৰাণত বিভিন্ন বংশৰ কাহিনী আৰু ৰজা-মহাৰজাৰ বিৱৰণ সংৰক্ষিত হৈছে।

কিন্তু পুৰাণ আৰু আধুনিক ইতিহাসৰ মাজত মৌলিক পাৰ্থক্য আছে। আধুনিক ইতিহাসৰ লক্ষ্য হৈছে অতীতৰ ঘটনাক সম্ভৱপৰভাৱে প্ৰমাণ-ভিত্তিক, কালানুক্ৰমিক আৰু সমালোচনামূলক পদ্ধতিৰে পুনৰ্নিৰ্মাণ কৰা। পুৰাণৰ উদ্দেশ্য কেৱল অতীতৰ ঘটনা সংৰক্ষণ কৰা নহয়; ইয়াৰ লগত ধৰ্মীয় শিক্ষা, নৈতিক আদৰ্শ, ভক্তি, আধ্যাত্মিকতা আৰু লোকশিক্ষাৰ উদ্দেশ্যও জড়িত। সেইবাবে পুৰাণত কোনো ঘটনা ধৰ্মীয় বা নৈতিক তাৎপৰ্য প্ৰকাশ কৰিবলৈ বিস্তাৰিত বা অলৌকিক ৰূপত উপস্থাপন হ’ব পাৰে। এই বৈশিষ্ট্যৰ বাবেই পুৰাণক ইতিহাসৰ সৈতে তুলনা কৰা হ’লেও দুয়োটাক সম্পূৰ্ণ একে বুলি কোৱা উচিত নহয়।

পুৰাণৰ উৎপত্তি

পুৰাণৰ উৎপত্তিৰ বিষয়ে আলোচনা কৰোঁতে বৈদিক সাহিত্য আৰু প্ৰাচীন ভাৰতীয় মৌখিক পৰম্পৰাৰ কথা বিশেষভাৱে উল্লেখ কৰিব লাগে। পুৰাণৰ বহু বিষয়বস্তুৰ মূল উপাদান বৈদিক যুগৰ পৰাই বিকশিত হোৱা বুলি পণ্ডিতসকলে আলোচনা কৰে। ঋগ্বেদ, সামবেদ, যজুৰ্বেদ আৰু অথৰ্ববেদত সৃষ্টি, দেৱতা, ঋষি, বিশ্বৰ উৎপত্তি, বংশ-পৰম্পৰা আৰু বিভিন্ন পৌৰাণিক ধাৰণাৰ প্ৰাথমিক ৰূপ দেখা যায়। বিশেষকৈ অথৰ্ববেদ আৰু পৰৱৰ্তী বৈদিক সাহিত্যত ‘ইতিহাস-পুৰাণ’ ধৰণৰ পৰম্পৰাৰ উল্লেখ পোৱা যায়। ইয়াৰ পৰা বুজা যায় যে পুৰাণীয় কাহিনী আৰু অতীতৰ স্মৃতি সংৰক্ষণৰ পৰম্পৰা অতি প্ৰাচীন।

পুৰাণৰ উৎপত্তিৰ সৈতে মৌখিক পৰম্পৰাৰো গভীৰ সম্পৰ্ক আছে। লিখিত গ্ৰন্থৰ ব্যাপক প্ৰচলন হোৱাৰ আগতে ভাৰতীয় সমাজত জ্ঞানৰ বহু অংশ মুখে মুখে প্ৰচাৰিত হৈছিল। ঋষি, সূত, মাগধ, বন্দী আদি কাহিনী-বৰ্ণনাকাৰীসকলে ৰজা, বংশ, দেৱতা, ধৰ্মীয় আখ্যান আৰু প্ৰাচীন ঘটনাৰ কথা জনসাধাৰণৰ মাজত প্ৰচাৰ কৰিছিল। বিশেষকৈ 'সূত'সকলক পুৰাণ পাঠ আৰু কাহিনী বৰ্ণনাৰ সৈতে জড়িত কৰা হয়। এই মৌখিক পৰম্পৰাৰ মাজেদি বহু কাহিনী এক প্ৰজন্মৰ পৰা আন প্ৰজন্মলৈ গৈছিল। পিছলৈ এই কাহিনীসমূহ বিভিন্ন পুৰাণৰ ৰূপত সংকলিত আৰু সম্পাদিত হয়।

পুৰাণৰ উৎপত্তিৰ সৈতে ঋষি ব্যাসৰ নামো পৰম্পৰাগতভাৱে জড়িত। হিন্দু ধৰ্মীয় পৰম্পৰাত ব্যাসদেৱক পুৰাণসমূহৰ সংকলক বুলি গণ্য কৰা হয়। পৰম্পৰাগত বিশ্বাস অনুসৰি মহৰ্ষি ব্যাসে বিভিন্ন পুৰাণীয় কাহিনী আৰু জ্ঞানক সংকলন কৰি মানুহৰ বাবে সহজভাৱে উপস্থাপন কৰিছিল। কিন্তু আধুনিক ঐতিহাসিক আৰু সাহিত্যিক অধ্যয়নৰ দৃষ্টিৰে চালে বৰ্তমানৰ পুৰাণসমূহ একে সময়ত বা একেজন ব্যক্তিৰ দ্বাৰা ৰচিত হোৱা বুলি ধৰা নহয়। বিভিন্ন সময়ত বিভিন্ন লেখক, সংকলক আৰু সম্পাদকে এই গ্ৰন্থসমূহৰ বিকাশত ভূমিকা পালন কৰিছিল। সেয়েহে 'ব্যাস' নামটোক পুৰাণীয় পৰম্পৰাৰ প্ৰতীকী বা পৰম্পৰাগত সংকলকৰূপে বুজিব পাৰি।

পুৰাণৰ বিকাশৰ পৰ্যায়

পুৰাণৰ বিকাশ এটা দীঘলীয়া ঐতিহাসিক প্ৰক্ৰিয়া। প্ৰথম অৱস্থাত পুৰাণীয় উপাদানসমূহ মৌখিক কাহিনী, বংশ-পৰম্পৰা আৰু ধৰ্মীয় আখ্যান হিচাপে সমাজত চলি আছিল। পৰৱৰ্তী সময়ত এই কাহিনীসমূহ বিভিন্ন ধৰ্মীয় আৰু সাহিত্যিক পৰম্পৰাৰ সৈতে সংযুক্ত হয়। বৌদ্ধ আৰু জৈন সাহিত্যতো প্ৰাচীন কাহিনী, ৰজা, বংশ আৰু ধৰ্মীয় উপাখ্যান সংৰক্ষিত হৈছিল। এই সামগ্ৰিক সাংস্কৃতিক পৰিৱেশৰ মাজত ব্ৰাহ্মণ্য পৰম্পৰাৰ পুৰাণীয় সাহিত্যও ক্ৰমে বিস্তৃত হয়।

পুৰাণসমূহৰ বৰ্তমানৰ ৰূপ বহু শতাব্দী ধৰি হোৱা সংযোজন, পৰিৱৰ্তন আৰু সম্পাদনাৰ ফল। বহু পুৰাণত বিভিন্ন সময়ৰ সামাজিক আৰু ধৰ্মীয় পৰিস্থিতিৰ প্ৰতিফলন দেখা যায়। সেয়েহে পুৰাণৰ ৰচনাক এটা নিৰ্দিষ্ট তাৰিখ বা একেটা ঐতিহাসিক ঘটনাৰ সৈতে সম্পূৰ্ণৰূপে সংযুক্ত কৰা কঠিন। পুৰাণৰ কিছুমান অংশ অতি প্ৰাচীন পৰম্পৰাৰ পৰা আহিছে, আনহাতে কিছুমান অংশ পিছৰ যুগত সংযোজিত হোৱা বুলি পণ্ডিতসকলে মত প্ৰকাশ কৰিছে। এইদৰে পুৰাণ হৈছে এক চলমান সাহিত্যিক পৰম্পৰা।

অষ্টাদশ মহাপুৰাণ

পৰম্পৰাগতভাৱে অষ্টাদশখন মহাপুৰাণৰ কথা উল্লেখ কৰা হয়। সেইসমূহ হৈছে—ব্ৰহ্ম পুৰাণ, পদ্ম পুৰাণ, বিষ্ণু পুৰাণ, শিৱ পুৰাণ, ভাগৱত পুৰাণ, নাৰদ পুৰাণ, মাৰ্কণ্ডেয় পুৰাণ, অগ্নি পুৰাণ, ভবিষ্য পুৰাণ, ব্ৰহ্মবৈৱৰ্ত পুৰাণ, লিংগ পুৰাণ, বৰাহ পুৰাণ, স্কন্দ পুৰাণ, বামন পুৰাণ, কূৰ্ম পুৰাণ, মৎস্য পুৰাণ, গৰুড় পুৰাণ আৰু ব্ৰহ্মাণ্ড পুৰাণ। ইয়াৰ উপৰি বহু উপপুৰাণো আছে। বিভিন্ন পুৰাণৰ বিষয়বস্তু আৰু ধৰ্মীয় দৃষ্টিভঙ্গী একে নহয়। কোনো পুৰাণত বিষ্ণুৰ মাহাত্ম্য অধিক, কোনো এটাত শিৱৰ, কোনো এটাত দেৱীৰ আৰু কোনো এটাত অন্য দেৱতাৰ মাহাত্ম্য বিশেষভাৱে প্ৰকাশ পাইছে। তথাপি প্ৰায় সকলো পুৰাণতে সৃষ্টি, ধৰ্ম, নৈতিকতা, বংশ-পৰম্পৰা, তীৰ্থ আৰু সামাজিক জীৱনৰ বিভিন্ন বিষয়ৰ আলোচনা দেখা যায়।

পুৰাণৰ পঞ্চলক্ষণ

পুৰাণৰ প্ৰাচীন বৈশিষ্ট্য বুজিবলৈ 'পঞ্চলক্ষণ' বিশেষ গুৰুত্বপূৰ্ণ। প্ৰথমটো হৈছে 'সৰ্গ', অৰ্থাৎ বিশ্বজগতৰ সৃষ্টি। দ্বিতীয়টো হৈছে 'প্ৰতিসৰ্গ', অৰ্থাৎ সৃষ্টি ধ্বংস হোৱাৰ পিছত পুনৰ সৃষ্টি। তৃতীয়টো হৈছে 'বংশ', য'ত দেৱতা, ঋষি আৰু বিভিন্ন বংশৰ কথা আলোচনা কৰা হয়। চতুৰ্থটো হৈছে 'মন্বন্তৰ', অৰ্থাৎ বিভিন্ন মনুৰ সময়কাল আৰু সেই সময়ৰ ঘটনাসমূহ। পঞ্চমটো হৈছে 'বংশানুচৰিত', য'ত বিভিন্ন ৰাজবংশ আৰু ৰজাসকলৰ বিৱৰণ দিয়া হয়। এই পাঁচটা বিষয়ৰ ভিতৰত বিশেষকৈ 'বংশ' আৰু 'বংশানুচৰিত' পুৰাণক ইতিহাসৰ সৈতে সম্পৰ্কিত কৰাৰ ক্ষেত্ৰত অতি গুৰুত্বপূৰ্ণ।

ইতিহাস অধ্যয়নত পুৰাণৰ গুৰুত্ব

প্ৰাচীন ভাৰতৰ ইতিহাস অধ্যয়নত পুৰাণৰ গুৰুত্ব যথেষ্ট। কাৰণ প্ৰাচীন ভাৰতৰ বহু সময়ৰ লিখিত ঐতিহাসিক উৎস সীমিত। এনে পৰিস্থিতিত পুৰাণৰ বংশাৱলী, ৰজাৰ নাম, ৰাজবংশৰ ক্ৰম আৰু বিভিন্ন সামাজিক-সাংস্কৃতিক তথ্য ইতিহাসবিদসকলৰ বাবে সহায়ক হৈছে। অৱশ্যে পুৰাণৰ তথ্যক এককভাৱে গ্ৰহণ নকৰি শিলালিপি, মুদ্ৰা, প্ৰত্নতাত্ত্বিক নিদৰ্শন, বিদেশী ভ্ৰমণকাৰীৰ বিৱৰণ আৰু অন্যান্য সাহিত্যিক উৎসৰ সৈতে মিলাই পৰীক্ষা কৰা প্ৰয়োজন। এই সমালোচনামূলক পদ্ধতিৰ জৰিয়তে পুৰাণৰ ঐতিহাসিক মূল্য অধিক স্পষ্ট হয়।

পুৰাণৰ আন এটা গুৰুত্ব হৈছে ভাৰতীয় সাংস্কৃতিক একতাৰ ধাৰণা প্ৰকাশ কৰা। ভাৰতৰ বিভিন্ন অঞ্চলৰ তীৰ্থস্থান, নদী, পৰ্বত, পৱিত্ৰ ভূমি আৰু ধৰ্মীয় কেন্দ্ৰৰ কথা পুৰাণত উল্লেখ আছে। গংগা, যমুনা, নৰ্মদা, গোদাৱৰী, কাশী, গয়া, প্ৰয়াগ, পুৰী, দ্বাৰকা, বদৰীনাথ আদি বহু স্থানৰ মাহাত্ম্য পুৰাণত বৰ্ণিত হৈছে। ইয়াৰ ফলত ভাৰতীয় ভূখণ্ডৰ বিভিন্ন অঞ্চলক এক বৃহৎ সাংস্কৃতিক পৰম্পৰাৰ সৈতে সংযুক্ত কৰাৰ ক্ষেত্ৰত পুৰাণে ভূমিকা পালন কৰিছে।

পুৰাণৰ সীমাবদ্ধতা

পুৰাণক ইতিহাসৰ উৎস হিচাপে ব্যৱহাৰ কৰোঁতে ইয়াৰ সীমাবদ্ধতাও মনত ৰখা উচিত। পুৰাণত ধৰ্মীয় বিশ্বাস আৰু অলৌকিক কাহিনীৰ প্ৰাধান্য আছে। দেৱতা, অসুৰ, ঋষি আৰু ৰজাৰ বহু কাহিনীত অলৌকিক ঘটনা বৰ্ণিত হৈছে। এইবোৰক আধুনিক ঐতিহাসিক পদ্ধতিৰে পৰীক্ষা কৰা কঠিন। ইয়াৰ উপৰি বিভিন্ন পুৰাণৰ বিভিন্ন সংস্কৰণ আছে আৰু সময়ৰ লগে লগে বহু সংযোজন আৰু পৰিৱৰ্তন ঘটিছে। কেতিয়াবা একেটা ঘটনাৰ বিভিন্ন পুৰাণত বিভিন্ন ৰূপ পোৱা যায়। সেয়েহে পুৰাণৰ তথ্য ব্যৱহাৰ কৰোঁতে উৎস-সমালোচনা, তুলনামূলক অধ্যয়ন আৰু অন্যান্য প্ৰমাণৰ সহায় লোৱা প্ৰয়োজন।

সামগ্ৰিকভাৱে ক'ব পাৰি যে পুৰাণ ভাৰতীয় সভ্যতা আৰু সংস্কৃতিৰ এক অমূল্য ঐতিহ্য। পুৰাণৰ মাজত প্ৰাচীন ভাৰতীয় সমাজৰ ধৰ্মীয় বিশ্বাস, নৈতিক মূল্যবোধ, সৃষ্টি-ধাৰণা, বংশ-পৰম্পৰা, ৰাজনৈতিক স্মৃতি, সামাজিক আচাৰ, তীৰ্থ-পৰম্পৰা আৰু সাংস্কৃতিক জীৱনৰ বিভিন্ন দিশ সংৰক্ষিত হৈ আছে। পুৰাণত অতীতৰ ৰজা-মহাৰজা, ৰাজবংশ আৰু বংশানুক্ৰমৰ বিৱৰণ থকাৰ বাবে ইয়াক ইতিহাসৰ সৈতে তুলনা কৰা হয়। বিশেষকৈ পুৰাণৰ 'বংশ' আৰু 'বংশানুচৰিত' অংশই এই সম্পৰ্ক অধিক শক্তিশালী কৰিছে। পুৰাণৰ উৎপত্তি বৈদিক আৰু প্ৰাক্-বৈদিক মৌখিক পৰম্পৰা, লোককথা, বংশাৱলী আৰু ধৰ্মীয় আখ্যানৰ মাজত নিহিত বুলি ক'ব পাৰি। পৰৱৰ্তী সময়ত এই মৌখিক উপাদানসমূহ সংকলন, সম্পাদনা আৰু পৰিৱৰ্তনৰ মাজেৰে বৃহৎ পুৰাণ সাহিত্যলৈ পৰিণত হয়। পৰম্পৰাগতভাৱে ইয়াৰ সংকলকৰূপে ব্যাসদেৱৰ নাম উল্লেখ কৰা হয় যদিও আধুনিক গৱেষণাৰ দৃষ্টিত পুৰাণসমূহক এক দীঘলীয়া সময়জুৰি বিকশিত হোৱা সাহিত্যিক পৰম্পৰা হিচাপে বুজা অধিক উপযুক্ত। সেয়েহে পুৰাণক আধুনিক ইতিহাসৰ সৈতে সম্পূৰ্ণ একে বুলি কোৱা উচিত নহয়; বৰং ই ইতিহাস, ধৰ্ম, সংস্কৃতি, লোকস্মৃতি আৰু নৈতিক শিক্ষাৰ এক

সমন্বিত ঙ্ৰাল। অতীত ভারতক বুজিবলৈ পুৰাণ এক গুৰুত্বপূৰ্ণ পৰম্পৰাগত উৎস, কিন্তু ইয়াৰ ঐতিহাসিক তথ্যসমূহ অন্য প্ৰমাণৰ সৈতে সমালোচনামূলকভাৱে পৰীক্ষা কৰিহে গ্ৰহণ কৰা উচিত।